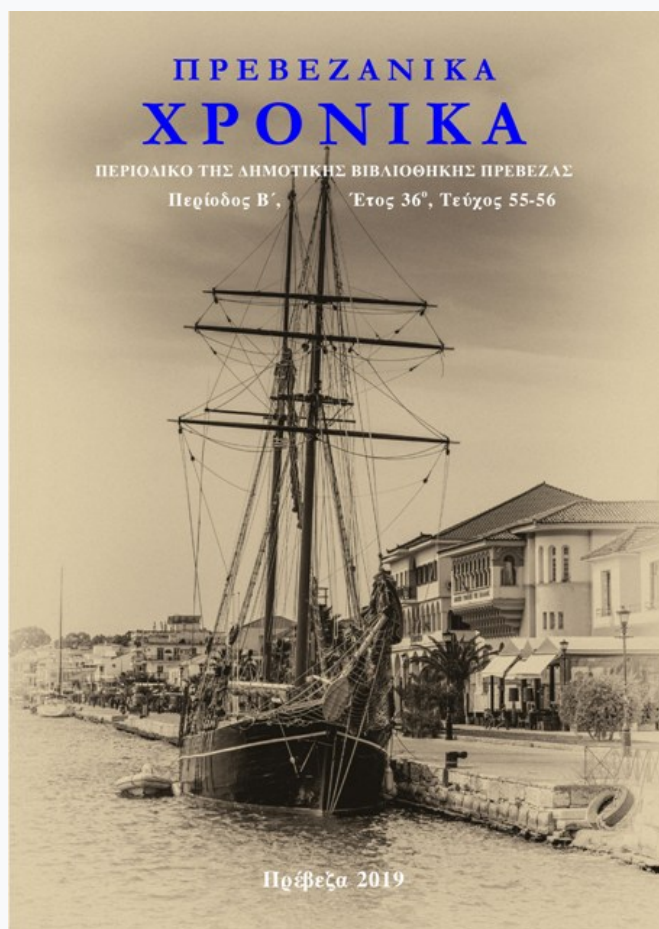

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 55-56 (2019)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 55-56 (2019)

Τεκμήριο διδασκαλίας της γαλλικής γλώσσας
στην Πρέβεζα του 19ο υ αιώνα

Βικτωρία Τζούρου, Σπυρίδων Σκλαβενίτης

doi: [10.12681/prch.28258](https://doi.org/10.12681/prch.28258)

Copyright © 2019, Βικτωρία Τζούρου, Σπυρίδων Σκλαβενίτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζούρου Β., & Σκλαβενίτης Σ. (2019). Τεκμήριο διδασκαλίας της γαλλικής γλώσσας στην Πρέβεζα του 19ο υ αιώνα. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (55-56), 187-194. <https://doi.org/10.12681/prch.28258>

Τεκμήριο διδασκαλίας της γαλλικής γλώσσας στην Πρέβεζα του 19^{ου} αιώνα

Εισαγωγικές διευκρινίσεις

Το παρόν κείμενο με τη μορφή που δημοσιεύεται, δηλαδή ως κοινό άρθρο των δύο συγγραφέων που το υπογράφουν, προέκυψε κατόπιν της απορριπτικής απάντησης εκ μέρους της Συντακτικής Επιτροπής των *Πρεβεζάνικων Χρονικών* στο αρχικώς υποβληθέν κείμενο της πρώτης εξ ημών με τίτλο «Μικρές διδακτικές ιστορίες» για το τεύχος του περιοδικού που θα δημοσιευόταν το 2017. Η έκταση του άρθρου σε συνδυασμό με τον περιορισμένο αριθμό σελίδων που έπρεπε να έχει το προηγούμενο τεύχος, δεν επέτρεψε τη δημοσίευσή του. Το άρθρο περιελάμβανε σύντομη εισαγωγή και μεταγραφή οκτώ ιστοριών από χειρόγραφο που σώζεται στο οικογενειακό αρχείο της πρώτης εκ των συγγραφέων, εγγονής του Στυλιανού Γιαννατζή ή Παπαγεωργίου και κόρης του στρατηγού Αλέξανδρου Παπαγεωργίου, στον οποίον είχε περιέλθει το αρχείο του πατέρα του Στυλιανού. Τεκμήρια από αυτό το οικογενειακό αρχείο έχουν ήδη δημοσιευτεί,¹ ενώ παράλληλα, κατόπιν αιτήματος των ΓΑΚ – Αρχείων Ν. Πρέβεζας και θετική ανταπόκριση εκ μέρους της κατόχου του αρχείου, μεγάλο τμήμα του πρωτότυπου υλικού ψηφιοποιήθηκε και απόκειται ψηφιακά και στην αρχειακή υπηρεσία του νομού.²

Το χειρόγραφο ανήκε στον Στυλιανό Γιαννατζή (μετέπειτα Παπαγεωργίου) και έφερε χρονολογία 1881, έτος κατά το οποίο ο γραφέας του φοιτούσε στη Θεοφάνειο Σχολή.³ Από την περίοδο της εκεί μαθητείας του σώζονται άλλα δύο χειρόγραφα βιβλία. Μελετώντας το παραπάνω χειρόγραφο, και λαμβάνοντας

¹ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ 2001· ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. 2003· ΤΖΟΥΡΟΣ 2003· 2015· ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. 2016· ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Στ. 2019.

² Στο σημείο αυτό παροτρύνουμε από κοινού την κοινωνία της Πρέβεζας να ανταποκριθεί στη διαρκή πρόσκληση των ΓΑΚ – Αρχείων Ν. Πρέβεζας για κατάθεση ή ψηφιοποίηση ιδιωτικών αρχείων στην αρμόδια υπηρεσία. Το έργο αυτό θα δώσει ώθηση στην έρευνα και στην ανάδειξη της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής.

³ Ο Στυλιανός Γιαννατζής (Πρέβεζα, 1867-1944) ήταν γιος του ιερέα Γεωργίου. Κάποια στιγμή, άλλαξε το επώνυμο του σε Παπαγεωργίου, βλ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ 2019.

υπόψη τη μορφή του, τα κείμενα που περιείχε αλλά και τη χρονολογία γραφής τους, η πρώτη εξ ημών θεώρησε ότι επρόκειτο για μικρές διδακτικές ηθοπλαστικές ιστορίες που πιθανόν διαβάζονταν στη Θεοφάνειο Σχολή.

Τόσο το περιεχόμενο του άρθρου, όπως και η αρχειακή διάσταση του περιεχομένου του, δηλαδή το γεγονός ότι αποτελούσε δημοσίευση ενός χειρόγραφου κειμένου, το οποίο επιπλέον προερχόταν από ένα αρχείο γνωστό για τα σημαντικά τεκμήρια του, κίνησε το ενδιαφέρον του δεύτερου εκ των συγγραφέων, ο οποίος υπέδειξε την ανάγκη εκτενέστερης έρευνας για το περιεχόμενο του χειρογράφου. Η έρευνα αυτή αποκάλυψε μια άγνωστη διάστασή του, η οποία, θεωρούμε, παρουσιάζει ενδιαφέρον για την ιστορία της πόλης και της εκπαιδευτικής διαδικασίας κατά την προαπελευθερωτική περίοδο. Ως εκ τούτου, το άρθρο συντάχθηκε σε νέα βάση και παρουσιάζεται ως προϊόν κοινής εργασίας των δύο συγγραφέων του.

Περιγραφή του χειρογράφου

Πρόκειται για χαρτόδετο τετράδιο υποκίτρινου χαρτιού 73 φύλλων διαστάσεων 19,2 επί 14 εκατοστών. Τα πρώτα 4 φύλλα δεν φέρουν αρίθμηση. Στο πρώτο φύλλο υπάρχει η ένδειξη: «Στυλιανός Γιαννατζής 1881». Το δεύτερο φύλλο είναι λευκό. Στο τρίτο φύλλο υπάρχει η ένδειξη: «Τὸ παρὸν τετράδιον ὑπάρχει ἐμοῦ τοῦ Στυλιανοῦ Γιαννατζή. Ἐν Πρεβέζῃ τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1881. Παιδιά ἐστὶ χρυστῶ στεφάνῳ».⁴

Ακολουθούν πενήντα οκτώ αριθμημένες και γραμμένες σελίδες, στις οποίες έχουν χαραχθεί με επιμέλεια γραμμές και περιθώρια με μολύβι. Το χειρόγραφο διαιρείται σε δύο διακριτά μέρη, τα οποία μάλιστα χωρίζονται μεταξύ τους εφόσον έχουν αφαιρεθεί δύο λευκά φύλλα ανάμεσά τους. Το πρώτο, και μεγαλύτερο, καταλαμβάνουν κείμενα με 8 ιστορίες παραμυθιακού χαρακτήρα, ποικίλης έκτασης. Από τις 8 ιστορίες, οι 6 φέρουν αρίθμηση από το 70 ως το 75. Όλες οι ιστορίες έχουν σύντομες επικεφαλίδες, οι οποίες είναι οι ακόλουθες. 1) «70. Τὸ κυνάριον»· 2) «71. Οἱ καλοὶ γείτονες»· 3) «72. Τὸ τεθραυσμένον πέταλον»· 4) «73. Ἡ ῥοδὴ (Τριανταφυλλιά)»· 5) «74. Τὸ καρυδότσεφλον (τὸ καρύου κελύφανον)» (Εικ. 1, 2)· 6) «75. Τὸ ἄρνιον»· 7) «Ἡ Ὠραία καὶ τὸ θηρίον»· 8) «Αἱ τρεῖς ευχαί». Η ἑβδομη ιστορία είναι το παραμῦθι που είναι γνωστό ως «Ἡ Πεντάμορφη καὶ τὸ Τέρας» καὶ μαζί με τὴν ἑκτη ιστορία, εἶναι

⁴ Προφανώς ο γραφέας ήθελε να γράψει το ρητό του «Δημοφίλου ἐκ τῶν Πυθαγορείων»: «Ἡ παιδεία ὁμοία ἐστὶ χρυσῶ στεφάνῳ· καὶ γὰρ τιμὴν ἔχει καὶ τὸ λυσιτελές», βλ. ORELLIUS 1819, 4. Ωστόσο, το ρητό το συναντήσαμε καὶ σε ἑκδοση τοῦ *Ανθολογίου* τοῦ Ἰωάννη Στοβαίου, ὅπου αποδίδεται στον Διογένη καὶ ἡ ἀρχικὴ φράση συμπληρώνεται ὡς ἐξῆς: «καὶ γὰρ τιμὴν ἔχει καὶ πολυτέλειαν», STOBÆI 1838, 455.

οι πιο εκτεταμένες της συλλογής. Ακολουθούν δύο λευκά φύλλα και κατόπιν παρατίθεται σε ένα φύλλο το δεύτερο, και συντομότερο μέρος του χειρογράφου, που περιλαμβάνει στοιχεία συντακτικού. Τα υπόλοιπα φύλλα παρέμειναν άγραφα.

Τα δύο μέρη θα εξεταστούν ξεχωριστά. Η έρευνα για την αρχική προέλευση των ιστοριών του πρώτου μέρους κατέστησε δυνατή την ταύτιση του πρωτοτύπου τους, ή τουλάχιστον κατέδειξε την κατεύθυνση, στην οποία αυτό θα έπρεπε να αναζητηθεί. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι οι ίδιες ιστορίες, με αυτήν ακριβώς την αρίθμηση, περιλαμβάνονταν σε εγχειρίδιο εκμάθησης της γαλλικής γλώσσας. Το εγχειρίδιο εκδόθηκε αρχικά στη γερμανική γλώσσα το 1834 και συγγραφέας του υπήρξε ο Franz Ahn. Ήταν τέτοια η επιτυχία του, ώστε να γνωρίσει άμεσα αρκετές επανεκδόσεις και να μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες, ανάμεσά τους και στα ελληνικά. Το 1846 είχε ήδη πραγματοποιηθεί η εικοστή πέμπτη έκδοση του έργου, την οποία και εντοπίσαμε ψηφιοποιημένη με τον τίτλο: *Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der französischen Sprache. Von D. F. Ahn. Erster Cursus. Köln, M. Du Mont-Schauberg, 1846*. Για να γίνει αντιληπτή η πυκνότητα των επανεκδόσεων αναφέρουμε ότι το 1862 είχαν ήδη πραγματοποιηθεί 119 εκδόσεις. Αρκετές υπήρξαν και οι ελληνόγλωσσες εκδόσεις του εγχειριδίου. Η πρώτη που εντοπίσαμε στη βιβλιογραφία πραγματοποιήθηκε στη Σμύρνη το 1860 με τίτλο: *Νέα Μέθοδος προς ταχείαν και εύκολον εκμάθησιν τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης. Συνταχθεῖσα μὲν Γερμανιστὶ ὑπὸ D. F. Ahn. Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας. Μεταφρασθεῖσα δὲ εἰς τὴν καθαρεύουσαν νεο-ελληνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς 113^{ης} ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου Γερμανικοῦ κειμένου [...]* Ὑπὸ Εὐαγγέλου Παπαναστασίου Διδάσκοντος ἐν τῷ κατὰ τὴν Σμύρνην Γυμνασίῳ. Πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῆς Γαλλικῆς Γλῶσσης [...]. Τόμος Πρῶτος. Ἐν Σμύρνῃ, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Π. Μαρκοπούλου [...]. 1860. Την έκδοση αυτήν δεν καταφέραμε να τη δούμε, καθώς δεν έχει ψηφιοποιηθεί. Εντοπίσαμε, ωστόσο, δύο ψηφιοποιημένες εκδόσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Λειψία με παράλληλο τίτλο στα ελληνικά και γαλλικά, η μια το 1873 και η άλλη χωρίς να φέρει χρονολογία έκδοσης, με τον τίτλο: *Νέα Μέθοδος προς ταχείαν και εύκολον εκμάθησιν τῆς Γαλλικῆς Γλῶσσης. Ὑπὸ D. F. Ahn. – Nouvelle Méthode pratique et facile pour apprendre la langue française. Par D. F. Ahn. Lipsie Imprimerie E. Weigel*. Το αχρονολόγητο αντίτυπο είναι πληρέστερο, καθώς από την έκδοση του 1873 λείπουν ορισμένες σελίδες, ωστόσο, η αντιπαραβολή τους δείχνει ότι ακολουθούν πιστά το πρωτότυπο κείμενο.

Σε αυτά, λοιπόν, τα εγχειρίδια παρουσιάζονται οι ιστορίες του πρεβεζάνικου χειρογράφου, με τους ίδιους τίτλους, δεδομένου ότι στην ελληνική έκδοση οι επικεφαλίδες τίθενται στα ελληνικά,⁵ όπως αντίστοιχα συμβαίνει και με

⁵ Βλ. ΑHN χ. χ., 159-191.

άλλες ξενόγλωσσες εκδόσεις (π. χ. σε αγγλόφωνες εκδόσεις, οι επικεφαλίδες είναι στα αγγλικά). Μετά τις επικεφαλίδες ακολουθεί το γαλλικό κείμενο. Επιπλέον, στο χειρόγραφο οι έξι πρώτες ιστορίες φέρουν την ίδια αρίθμηση με τις αντίστοιχες των εγχειριδίων. Ωστόσο, όπως σημειώθηκε παραπάνω, η έβδομη και όγδοη ιστορία του χειρογράφου δεν φέρει αρίθμηση. Αντιπαραβάλλοντάς τις με την πηγή τους, δηλαδή το εγχειρίδιο, διαπιστώνουμε τα ακόλουθα: Στο πρωτότυπο, η έκτη από αυτές, με τίτλο «Το αρνίον», διαρθρώνεται σε επί μέρους αριθμημένες ενότητες. Το ίδιο συμβαίνει και με την έβδομη, με τίτλο «Η Ωραία και το θηρίον». Έτσι, στο πρωτότυπο η μεν πρώτη φέρει τους αριθμούς 75-80, η δε δεύτερη, τους αριθμούς 81-90 ενώ η όγδοη ιστορία του χειρογράφου αριθμείται ως 91 στην πρωτότυπη έκδοση. Αντίθετα με το πρωτότυπο, στο υπό εξέταση χειρόγραφο οι δύο προαναφερθείσες ιστορίες έκτη και έβδομη δεν χωρίζονται σε ενότητες αλλά παρουσιάζονται ως ενιαίο κείμενο. Ίσως αυτή η διαφορά τους με το πρωτότυπο αιτιολογεί και το γεγονός ότι η έβδομη και η όγδοη δεν αριθμούνται στο χειρόγραφο, αφού θα εμφανιζόταν ανακολουθία στην αρίθμηση, εφόσον δεν τηρήθηκε η κατάτμηση της έκτης ιστορίας.

Μια ακόμα διαφορά του χειρογράφου με την πηγή του εντοπίζεται στην όγδοη ιστορία, η οποία στο χειρόγραφο τελειώνει απότομα, ενώ από την ανάλυση του γαλλικού κειμένου διαπιστώνουμε ότι η ιστορία είχε και συνέχεια.

Από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα κείμενα του πρεβεζάνικου χειρογράφου αποτελούν ουσιαστικά μεταφράσεις ξένων, και μάλιστα γαλλικών, ιστοριών. Κάτι τέτοιο υποδείκνυε βέβαια και η χρήση κάποιων ονομάτων στα κείμενα. Όπως διαπιστώσαμε, κανένα από αυτά δεν άλλαξε αλλά αντιθέτως ακολουθήθηκε με ευλάβεια το πρωτότυπο. Έτσι, δίπλα στον Θωμά (στην ιστορία «72. Τò τεθραυσμένον πέταλον») ή τη Χριστίνα (στην ιστορία «75. Το αρνίον») ή έστω και την Αμαλία⁶ (στην ιστορία «73. Η ροδή») που εμφανίζονται στα κείμενα, ο Πρεβεζάνος μαθητής της εποχής διάβαζε ιστορίες για την Καρολίνα (στην ιστορία «70. Το κυνάριον»), τον Φραγκίσκο (στην ιστορία «75. Τò ἄρνιον») ή ακόμα για τον «κόμη de Nordstern» (στην ιστορία «74. Τò καρυδότσεφλον», [Εικ. 1]), ο οποίος παρεισφρέει ακριβώς με αυτήν τη μορφή, αμετάφραστος δηλαδή, στο κείμενο.

Επιπλέον, τα κείμενα αποτελούν πρωτότυπες μεταφράσεις και όχι αντιγραφές κάποιας εκδεδομένης μετάφρασης. Αυτό προκύπτει από την αντιπαραβολή τους με τα προαναφερθέντα εγχειρίδια, στα οποία βρίσκονται τα κείμενα μόνο στο γαλλικό πρωτότυπο και όχι στην ελληνική τους μετάφραση.

Το δεύτερο μέρος, με τα στοιχεία συντακτικού, αποτελούν εράνισμα αποσπασμάτων, ενίοτε αυτούσιων, δύο εγχειριδίων Συντακτικού και Γραμματι-

⁶ Το συγκεκριμένο όνομα εμφανίζεται στον ελληνικό χώρο μετά την άφιξη του Όθωνα και της συζύγου του Αμαλίας.

κής της ελληνικής γλώσσας και πιο συγκεκριμένα, του έργου *Περί Ελληνικής Συντάξεως* του Κωνσταντίνου Ασώπιου και της *Γραμματικής της Ελληνικής Γλώσσας* του Γεωργίου Γενναδίου,⁷ υποδεικνύοντας ότι τα συγκεκριμένα ποιήματα αποτελούσαν τα βοηθήματα που χρησιμοποιούσε ο εκπαιδευτικός που είχε αναλάβει τη γλωσσική διδασκαλία, προφανώς στη Θεοφάνειο Σχολή, στην οποία φοιτούσε ο αρχικός κάτοχος του χειρογράφου.

Δεν υπάρχει, λοιπόν, καμιά αμφιβολία για το γεγονός ότι έχουμε ενώπιον μας ένα σχολικό τετράδιο, το οποίο, μάλιστα, συνδέεται με τη Θεοφάνειο Σχολή που λειτουργούσε πριν την απελευθέρωση στην Πρέβεζα. Αυτό το καταδεικνύει το δεύτερο μέρος του χειρογράφου, το οποίο μας βοηθά να κατανοήσουμε και το πλαίσιο, μέσα στο οποίο συντάχθηκε το πρώτο μέρος του χειρογράφου.

Θεωρούμε ότι τα κείμενα αυτά σίγουρα εντάσσονταν στο διδακτικό πλαίσιο ενός γλωσσικού μαθήματος, με χρήση ανθολογίου κειμένων. Η συνένεπια στη μετάφραση που παρατηρήσαμε μας επιτρέπει να πιθανολογήσουμε ότι το χειρόγραφο αυτό προέκυψε στο πλαίσιο της διδασκαλίας της γαλλικής και όχι της ελληνικής γλώσσας. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως προκύπτει από άλλα τεκμήρια, ο γραφέας Στυλιανός Γιαννατζής ή Παπαγεωργίου, ήταν γνώστης της γαλλικής γλώσσας. Ερώτημα αποτελεί πάντως το αν η μετάφραση είναι προϊόν της εργασίας κάποιου δασκάλου ή του ίδιου του ασκούμενου μαθητή.

Επίσης, χρήζει διερεύνησης κατά πόσο τα μαθήματα αυτά παραδόθηκαν στο πλαίσιο του κύκλου σπουδών της Θεοφανείου Σχολής. Ωστόσο, κάτι τέτοιο είναι αρκετά πιθανό, λαμβάνοντας υπόψη το δεύτερο μέρος του χειρογράφου. Επιπλέον, σε αυτήν την ερμηνεία συνηγορεί και ο συνδυασμός της ύπαρξης του χειρογράφου με την πληροφορία ότι το 1956 ο λόγιος Ηλίας Βασιλάς βρήκε στο αρχείο της Μητρόπολης Νικοπόλεως και Πρεβέζης «παλιά γαλλικά μυθιστορήματα και μεθόδους γαλλικής γλώσσας»,⁸ δεδομένου άλλωστε του γεγονότος ότι στο αρχείο της Μητρόπολης απόκειται μεγάλο μέρος του αρχείου της Θεοφανείου Σχολής.

Η αξία του χειρογράφου, λοιπόν, έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα τεκμήριο της διδασκαλίας μιας ξένης γλώσσας, και μάλιστα της γαλλικής, στην Πρέβεζα του 19^{ου} αιώνα.

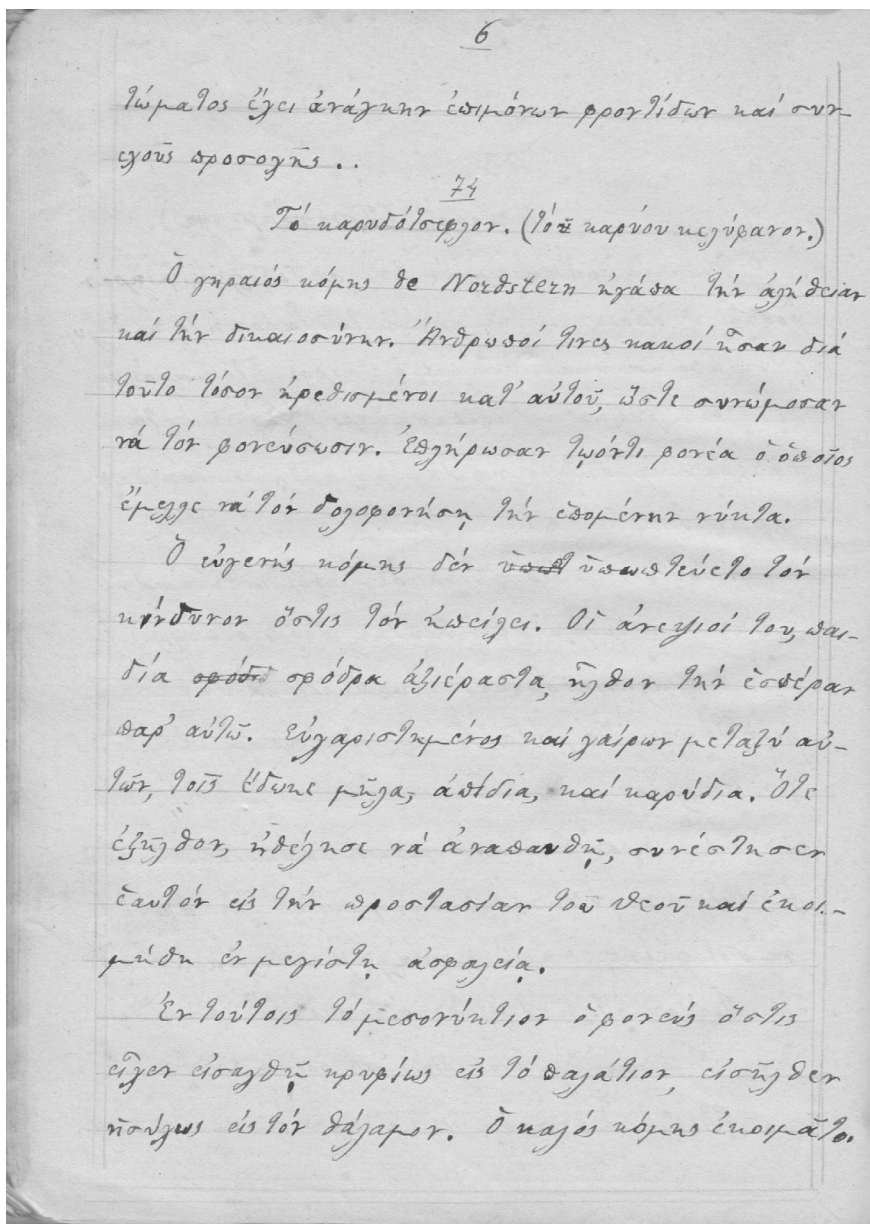
⁷ Και τα δύο έργα γνώρισαν αρκετές επανεκδόσεις. Αναφέρουμε τις εκδόσεις, τα κείμενα των οποίων θεωρούμε πιο κοντινά στο χειρόγραφο, βλ. ΑΣΩΠΙΟΣ 1847· ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ 1838.

⁸ ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 81. Αξίζει πάντως να αναφερθεί ότι στους δύο δημοσιευμένους καταλόγους του αρχείου της Μητρόπολης (από τον μακαριστό αρχιμανδρίτη Φιλάρετο Βιτάλη, το 1979, και τον καθηγητή κ. Γεώργιο Πλουμίδη, το 2001) δεν καταγράφονται σχετικά βιβλία, πιθανώς γιατί δεν θεωρήθηκαν ιστορικού ενδιαφέροντος. Πρβλ. ΒΙΤΑΛΗΣ 1979· ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ 2001.

Βιβλιογραφία

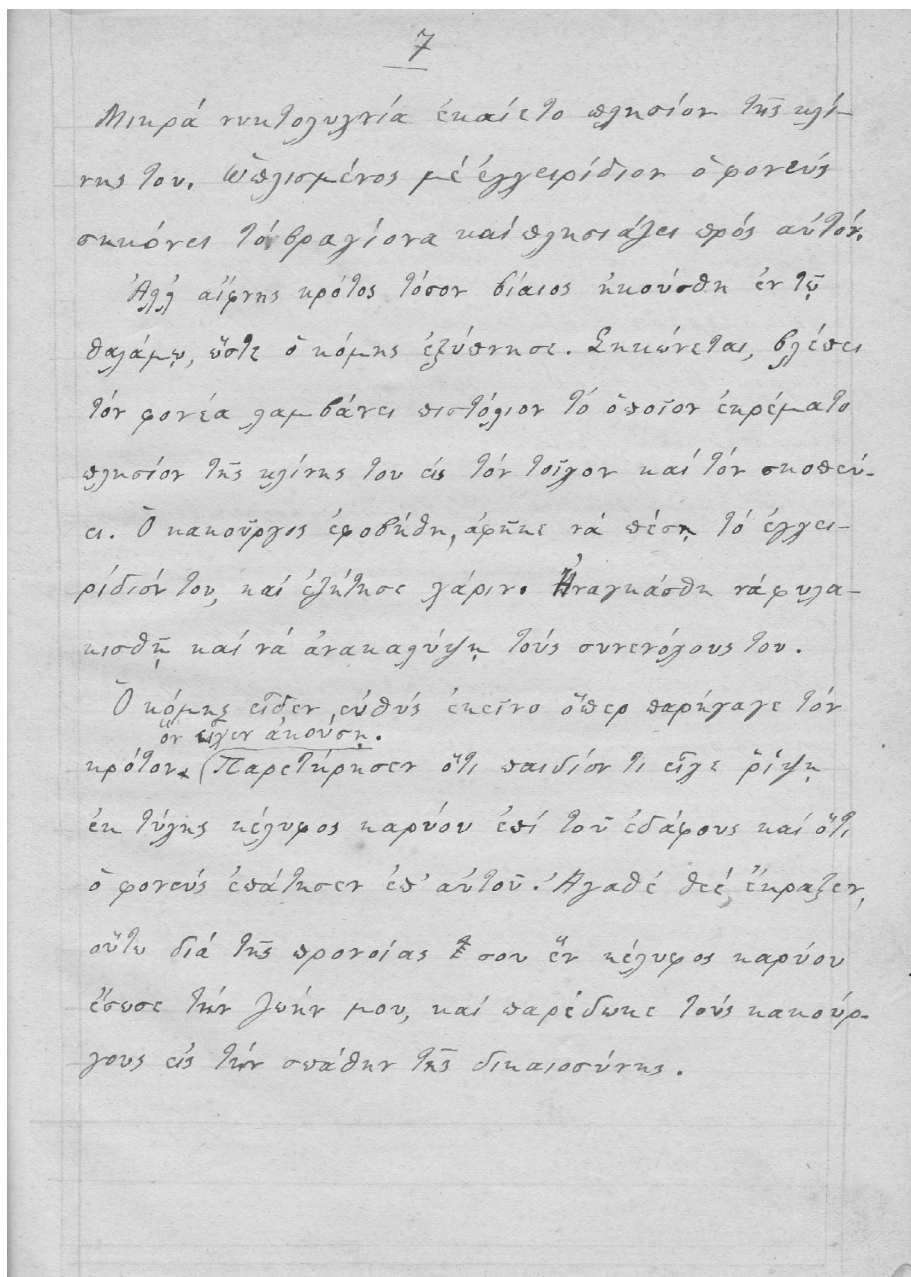
- ΑΗΝ D. F., χ.χ., *Νέα Μέθοδος πρὸς ταχεῖαν καὶ εὐκόλον ἐκμάθησιν τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης – Nouvelle Méthode pratique et facile pour apprendre la langue française*, Leipzig
- ΑΣΩΠΙΟΣ Κ., 1847, *Περὶ Ἑλληνικῆς Συντάξεως ὑπὸ Κ. Ἀσωπίου Καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὁθωνος, Περίοδος Πρώτη Ἑκδοσις Δευτέρα ἐπὶ τὸ τελειότερον μετερρυθμμένη. Ἐν Ἀθήναις Τύποις Σ. Κ. Βλαστοῦ αωμζ΄*, Αθήνα
- ΒΑΣΙΛΑΣ Η. Β., 2012, *Ἀπαντα*, επιμ. Ν. Δ. Καράμπελας, Πρέβεζα
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φ. Α., 1979, *Το Ιστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης*, Πρέβεζα
- ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Γ., 1838, *Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Ὑπὸ Γ. Γενναδίου Κατὰ Διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως Πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων τοῦ Κράτους. Τόμος Α΄. Τεχνολογικόν. [...]* Ἐν Ἀθήναις, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ [...], Αθήνα
- ORELLIUS I. C., 1819, *Opuscula Graecorum veterum sententiosa et moralia. Graece et Latine*, I, Leipzig
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. Στ., 2016, *Απομνημονεύματα*, επιμ. Β. Παπαγεωργίου-Τζούρου, Πρέβεζα
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. Στ., 2003, *Ημερολόγιον τῆς μαθητικῆς μου ζωῆς (Πρέβεζα, 24.9.1926-3.11.1928)*, επιμ. Α. Γ. Τζούρος, Πρέβεζα
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Στ. Γ., 2019, *Το μαγαζάκι στο Ρολοῖ. Ἐνα ἐμπορικὸ κατάστιχο ἀπὸ τὴν Ὁθωμανικὴ Πρέβεζα (1891-1908)*, επιμ. Β. Παπαγεωργίου-Τζούρου, Πρέβεζα
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ Β. (Επιμ.), 2001, Ὁ διωγμὸς τῆς Ὁρθοδοξίας στα 1890, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 37-38, 87-91
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ Β., 2019, Βιογραφία Στυλιανοῦ Γ. Παπαγεωργίου, στο: Στ. Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Το μαγαζάκι στο Ρολοῖ. Ἐνα ἐμπορικὸ κατάστιχο ἀπὸ τὴν Ὁθωμανικὴ Πρέβεζα (1891-1908)*, επιμ. Β. Παπαγεωργίου-Τζούρου, Πρέβεζα, 13-15
- ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ Γ., 2001, Κατάλογος Ι. Μητροπόλεως Πρεβέζης, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 35, 291-342
- ΣΤΟΒΑΕΙ [= Ἰωάννης Στοβαῖος], 1838, *Florilegium ad optimorum librorum fidem editum*, III, Leipzig
- ΤΖΟΥΡΟΣ Α. Γ., 2003, Μία πειρατεία στο τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 39-40, 147-154
- ΤΖΟΥΡΟΣ Α. Γ., 2015, Λόγος ἐπικήδειος γιὰ τὸν Ἰωάννη Παχούμη, διδάσκαλο τῆς Θεοφανείου Σχολῆς Πρέβεζας, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 51-52, 299-304

Εικόνες

ΕΙΚΟΝΑ 1: «74. Το καρυδόσπεφλον».

Χειρόγραφο «Τετράδιον» του Στυλιανού Γιαννατζή, 1881, σελ. 6
(ΓΑΚ – Αρχεῖα Ν. Πρέβεζας, Αρχεῖο Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου)

ΕΙΚΟΝΑ 2: «74. Το καρντότσεφλον» (συνέχεια).

Χειρόγραφο «Τετράδιον» του Στυλιανού Γιαννατζή, 1881, σελ. 7
 (ΓΑΚ – Αρχεῖα Ν. Πρέβεζας, Αρχεῖο Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου)